

İslâm Medeniyeti

MECMUASI

ÜÇ AYLIK

Dinî, İlmî, Edebî
Araştırmalar Mecmuası

Cilt : V Sayı : 4

Ekim 1982 Zilhicce 1402

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

İSLÂM MEDENİYETİ VAKFI
Adına Başkan
Dr. Câhid BALTACI

İdâre Yeri

Bozdoğan Kemerî Cemal Yener
Cad. Nr: 132 VEFA/İST.

Haberleşme ve Hâvele
PK. 1315 Sirkeci/İSTANBUL
TURKEY

Fiyatı : 150 TL.

Abone şartları:

Yurt İçi : 600 TL.

Yurt Dışı : 1200 TL.

İÇİNDEKİLER

Ramazan Hilâli ve Kutuplara Yakın
Yerlerde Namaz Vakti Meseleleri
Üzerine Bir Araştırma
Prof. Dr. Ali ŞAFAK : 3

Osmanlılarda Tekkeler
Ziya KAZICI : 29

Tarihte Dârul - Hilâfe Medreseleri Ve
İhtisas Şubeleri
Veli ERTAN : 35

Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposluğunun
İhtisas ve Kilisenin Tertipleri
H. Fikret ALASYA : 59

Kırımlı Meşâyih, Ulemâ, Müverrihin,
Etibba Ve Riyâziyyûnun Terâcim-i Ah-
vâl Ve Âsarı
Bursalı Mehmed TAHİR
Neşre Hazırlayan :
Hasan AKSOY : 67

Rasâil As-Sahl b. Abdillâh At - Tüstari
Neşre Hazırlayan :
Dr. Y. Nuri ÖZTÜRK : 89

Kitap Tanıtma
Ass. Münir ATALAR : 101

Neşredilmeyen yazılar istenildiğinde iade edilir.
Mecmuanın ismi zikredilmeden iktibas edilemez.

Rasâil As-Sahl. b Abdillah At-Tustarî

Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK

Köprülü Ktp. No: 727

Bu arapça yazma, 12 x 22 (8 x 16,5) cm ebadında, sırtı meşin, üzeri ebrû kağıtla kaplı, mıklebî düşmüş, şîrazesi dağılmak üzere bir cilt içinde 3+242+2 varak tutarında bir mecmuadır.

Baştan eksiktir. Vikâye varaklarının sonradan, ciltleme esnasında konulduğu anlaşılıyor. Eski metin sonradan konulduğu aşikar olan rakamların 16 sinde başlıyor. Mecmuadaki öteki cüzlerin büyüklere dikkate alınırca baştan 15 varaklık bir kısmın eksik olduğu neticesine varılabilir.

Vikaye varak'ı 2 a'da, eserin Üsküp Kadısı Nev'i-zâde Ataullah'ın kitaplarından olduğunu dair bir kayıt bulunmaktadır.

Muhtelif yerlerde geçen Min Kelâmi Sehl veya Süle An Sehl'lerinden, eserin, Tustarî'nin sözlerinin toplanmasıyla, yahut kendisine sorulan sorulara verdiği cevapların kaydıyla teşekkül ettiği anlaşılıyor. Esasen, metnin, birbiriyle ilgisi olmayan sözlerin sıralanışından meydana gelmesi de bunu gösteriyor.

Az âharlı fligransız bir kâğıt üzerine harekeli, okunaklı bir nesihle yazılmış olan eser rutûbet lekeleri ve güve yenikleri ihtiva etmekte ve cildi de sondan dağılmış bulunmaktadır. Varaklarda 17 şer satır bulunuyor. Varak 152^b ye kadar sözbaşları yine aynı mürekkeple ve fakat büyük harfle kaydedilmiştir.

Kitaptaki cüz ve bölümler varak kenarına dikilen kurmuş iplerle belirtilmiş olup şu sırayla yer almaktadırlar:

1. cüz : ? - 3a

2. cüz : 3a - 19^b

3. cüz : 19b - 40a

4. cüz : 40b - 63a

5. cüz : 63b - 78b

6. cüz : 78b - 153a

7. Bölüm (Var. 153b - 205a) : Kitabü's şerh ve'l beyân lima eşkele min kelâmi sehl.

8. Bölüm (Var. 205a - 243b) : Kitâbü'l Mu'araza ve'r redd alâ ehli'l Fırak

Varak 78b de 5. cüzün bittiği söylenmekte, fakat 6. cüzün başladığına dair bir şey söylenmemektedir.

Varak 153b - 205a arasında yer alan 7. bölümde Sehl'in sözlerinin alt tarafları (kuvvetli ihtimalle sonradan) kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Varak 2a ve 242b de vakıf mühürleri görülmektedir.

Burada, eserin muhtelif varaklarına (mesela, 1b, 61b, 81b vs.) serpiştirilen ve içinde bir hadis-i şerif yazısı bulunan mühürleri de hatırlatalım.

Vakıf mühürleri bize, eserin meşhur Osmanlı veziri Köprülü Ahmed Paşa'nın vakfı olduğunu göstermektedir.

Cümle sonlarında yer alan noktalı dairevi işaretlerden eserin okunduğu ve mukabele gördüğü anlaşılmaktadır.

En sonda, var. 242b de, sol tarafta, tahribat dolayısıyla okunması güç bir kayıta eserin Dimaşk'da, H. 9. asrın başlarında istinsah edildiği kaydı yer almaktadır.

Baştan 3. cüzün ilk yarısına kadar sistematik bir tasnif ve tertip yoktur. Sözler rastgele sıralanmıştır. Bu kısmın muhtevasına ait bilgi vermek için bazı varaklardan, önemli bulduğumuz sözleri naklederken bazı varakların sadece ühtiva ettikleri düşünce ve istilahlara işaretle yetineceğiz.

CÜZ I (Var. 1a - 3a)

Var. 1a :

Birinci cüzün elimizde kalan kısmının ilk sayfası olan bu yüz tamir göndüğünden tam istifade edilecek şekilde okunamamaktadır. Bununla beraber burada v e r a , kanaat, tevekkül, ilim.. konularına ait sözlerin yer aldığı anlamamız mümkün oluyor.

Var. 1 b :

Bu varakta ilim konusuna temas eden sözler ağırlık taşımakta, ayrıca zikir mevzuuna da temas edilmektedir. Esasında ilim ve helal rizik konuları bütün esere hakim olan konulardır. Denebilir ki göz atacağımız bütün varaklarda bu iki konuya ait bir veya birkaç söz bulabileceğiz. Bunu, daha ilk varaktan itibaren farketmek mümkündür:

— İlimi Allah için olanın kalbinden m â s i v a , ilmi âhiret için olanın kalbinden dünyaya ait her şey silinir.

— Zikrin ednası ilim, hamd ve senanın ednası şükür, taatın ednası da Allah'ın haklarını, sünnete bağlı olarak edadır.

Var. 2 a-b :

— Gıybetten kurtulmak isteyen zanlar kapısını nefesine kapat-sın. Çünkü zanlardan kurtulan tahassüs (tecessüs?) den, tahassüsten kurtulan gıybetten, gıybetten kurtulan günahtan, günahtan kurtulan bühtandan beri olur.

— Allah korkusunu kalbinde görmek isteyen helal rızıkta başkasını yemesin. Allah'ın rızasını kazanmak isteyen, azalarını Allah'ın nehyettiği şeylerden uza k tutsun. Meleklerin kendisine dua etmesini isteyen uzuvlarını Allah'ın razı olacağı işlerde kullansın. Bunları başaran insanla, melekler bile gururlanır ve Allah, melekleri o kula dua etmekle görevlendirir.

— Şu üç şey kulun Allah katında mevkiini kuvvetlendirir; ona fehim, zihin ve firaset gücü kazandırır: İlim, ibadet, ihlas. Şu üç şey de kulun fehim, zihin ve akıl gücünü giderir: Cehil, günah, riya.

— İlimin kemali hikmet, haşyetin kemali gizli ve açıklıkta günahları terktir.

CÜZ II (Var. 3a - 19a)

Var. 3a :

— Şu yedi şey kulluğun rükünleri olup kul bunlara mutlaka sahip olmalıdır:

1. Allah'dan razı olmak.
2. Nefsten şikayetçi olmak.
3. Allah'a şükür.
4. Fiillerden istiğfar.

5. Allah'ın adlinden korkmak.
6. Allah'ın a f v ini talep.
7. Allah'ın f a z l ını unmak.

— Bütün işlerinizde ihtiyar: Allah'a bırakın; iktidarı Hz. Peygamber'e olsun. Bu hususta başarılı olanı o Allah insanlara önder kılar.

Var. 3b :

Bu varakta ilim, amel, niyyet, ihlas, havf ile ilgili sözler var. Birinde şöyle deniyor:

— Kulların amelleri, iç âlemlerindeki durumlarına göre ölçülür.

Var. 4a - b :

İlim, amel, havf, reca, ihlas, şeytan, ecel konularına temas var:

— Allah'ın da fevâidi vardır, şeytanın da. Allah'ın fevâidi ümit ve korku, şeytanın fevâidi ise hayal, gurur ve kuruntu.

— Ecel iki türdür:

1 — Ecel-i kaza

2 — Ecel-i müsemmâ. Birincisi mahdûd ve maktûr, ikincisi hükme bağlı.

Var. 5a - b :

Zikrin aksamına, özelliklerine, velayet ve özelliklerince, ilkin, akıl, hamd vs. ile ilgili sözler vardır:

— Velâyetin aslı tevhidden ibarettir.

— Müminler kıyamet günü kavrayış güçleri (: Al-fahm) nisbetinde sevaba nail olurlar. Bu güç onlara ilimleri, ilim akılları, akıl da imanları oranında verilir.

— İlim, akıl iktisabı demektir. O halde ilmi olmayanın akıl-müktesebî de yoktur. O, olsa olsa kendisi aleyhine delil taşıyan bir akla sahip olabilir. Bu akıl ise müktesep değildir; marifet hiç değildir.

— Hamd ve Mehmûd kemali şu üç şeyde: Hali bilmeye vasıta ilim, Arş'a ulaşmaya vasıta zikir, ihlas ile taat.

Var. 6a - b :

Akıl, zihin, fehim, iman, amel, tedbir, ihtiyar, sünî, kaderî konularında sözler var:

— Akıl insanlara tam olarak verilmiştir. İslam ümmetinin en edna ferdi bile nefesine nasihat edip aklına uysa hem kendi kurtulur hem de zamanının öteki insanlarını kurtarır.

— İmanda Sünniler, amelde Kaderiler gibi olun.

— İşte o Kebîr Karîb Munîb, Mevcûd olan Rab. Fakat insanlar ondan ne kadar uzakta...

— Allah mahlukları yarattığında onları perdelemedi. Onları perdeleyen bizzat kendi tedbirleridir. Tedbir ve ihtiyarı bırakın, yaşayışınız ferah ve tertemiz olsun. Halkın maîşet ve hayatını zorlaştırıp çirkinleştiren tedbir ve ihtiyardır.

Var. 7a :

— İman, yakîn, günahı itiraf...dünyadan ayrıldıktan sonra hiçbir işe yaramaz. Bunların faydaları biz dünyada iken görülür

— İnsanlar imanlarıyla ateşten kurtulurlar, Allah'ın merhamet ve lutfuyla cennete girer, amelleriyle derece alırlar

Var. 7b :

Akıl, ilim, ihlas, öfke hakkında sözler vardır:

— Akıl uzuvların, kuvvet uyanıklığın, dünya âhiretin aynası.

— Akıl akıllı (: Al-âkıl) dan başka bir şey. Akıllı, sadece akla icabet edendir.

— Şunu anladım ki akıl Allah'ın zâtı istikametinde kullanılmaz ise er geç Allah'a düşman olur.

— Şu üç sıfat akıllı insanın sıfatıdır:

1. Halkın ahvalini teftiş etmemek
2. Kendi ahvali hususunda Allah'dan yardım dilemek
3. Hz. Peygamber'e tam uymak

— Bela ve boş lakırdı avare gezenlere musallat olur. Meşgul insan böyle şeylerden uzaklaştırıcı bir cehd içindedir.

Var. 8a - b:

Bu varakta ilim, ihlas, öfke, terbiye hakkında sözler var:

— Öfke, bedene musallat olan hastalıktan beterdir. Öfkelenen kişi hastalığın getirdiği elemenden daha fena bir eleme duchar olur. Bundan kurtulmak için ibtilâ ehline bakıp onlara acımak lazımdır.

— İlimin coşturduğu gazap, rahmettir.

— Halkın terbiye edici birine, mutlaka ihtiyacı vardır. Çünkü insanlar terbiye babında çok muhtelifler.

Var. 9a -b :

Rızık, helal yemek, ilim, k e s b, melekler, azgınlık vs. hakkında sözler vardır.

— Halka, kendilerini haramdan müstağni kılacak geniş bir rızık lazımdır.

— Melekler ve insanlar şu dört vecih üzere yaşarlar:

1 — Meleklerle taat üzere

2 — Nebiler ilim ve v a h y e intizar üzere

3 — S i d d î k l a r nebiye iktida üzere

4 — Diğer insanlar, âlimi, âbidi, zâhîdiyle, hayvanlar gibi yiyip içmek üzere.

— Azıp şımarana yakîn, mâlâyânîye sarılana s i d k, uzuvlarını Allah'a taat dışında kullanana v e r a', haram olur. Bu üçünden mahrum kalan ise helake uğrar ve düşmanlar defterine yazılır.

Var. 10a -b :

Kalp, ihlas, m ü d â h e n e, m ü d â r â t, halk, bela, hatara - t'a dair sözler var:

— İbadet ihlastır. Gerisi boş.

— Göğsün civarına hakim olamıyan göğsün içine nasıl hakim olur, göğse hakim olamıyan kalbe nasıl hakim olur, kalbe hakim olamıyan gizli hazinelere nasıl muttali olur ve ittıla'ı elde edemeyen ü m e n a dan nasıl olur?

— Kalabalık gaflette yaşıyor. Siddîkların gaflete de zikre dalıp Mezkûr'u unutmaktır.

— Belanın esası h a v a t ır olup o da Allah'dandır. Kulun en esaslı fi'li niyyet ve kastı (:Al-hamm) dır. Eğer niyyetini Allah'a yöneltmişse kurtulur, aksi halde helâk olur.

Var. 11a -b :

Niyyetin değeri, nebilerin ahlakı ve i s â r üzerinde duruluyor:

— Nebilerin ahlakı şu dört esasa oturur:

1 — Malda cömertlik

2 — Dinde samimiyet (:An-nasiha)

3 — İnsanlara şefkat

4 — Allahdan korku.

— Allah'ı nefesine, ruhuna, dünyaya ve âhiretine tercih edenler dışın-
da her varlık Hak'ı bilmekte cahildir.

Var. 12a - b :

Tedbir, ilim, cehl, sevgi, sıdk vs. ye dair sözler var:

— Her tedbirin aslı dünyaya rağbet, her rabğetin aslı da uzun emeldir.

— Ruhun maliki zâhir, nefsin maliki sîr.

— Allah'ı seven hayatın bizzat kendisidir. "Allah'ı seven için ha-
yat" diye bir tabire yer yok.

— Allah insanları yaratıp Hayy ismiyle dirileştirdikten sonra on-
ları kendi cehaletleriyle öldürdü. O halde, ilimle Hayy olan diri, geriye
kalanlar ölüdür.

Var. 13a - b :

Helal rızık, vera', mal ve evlada güvenmemek, suizandan kaçınmak,
âlim ve ârif farkına dair beyanlar yer alır:

— Aç, sadece günahkardan olur. Tövbe ile temizlenende iman açlı-
ğı yoktur. Onda yalnız tabii açlık olabilir ki bu da bir şey değildir.

— Halini ârif olan, halini âlim olandan üstündür.

Var. 14a - b :

Açlık, tokluk, kelime-i tevhid, ubûdiyyet, hürriyet, tevbe, havf,
vs. ye dair sözler var:

— Tok olduğu halde açlık, zengin olduğu halde yoksulluk, giyili ol-
duğu halde çıplaklık endişesinden kurtulamıyanın vay haline. Böyle bir
insanın kalbi gaddar, dili azgın ve insafsız olur.

— Bu yoldan aslolan lâ ilâhe illellâh sırrını bilmektir.

— İçinde ubûdiyyeti gerçekleştirene dışında hürriyet bah-
şedilir.

— Gerçek tövbekâr her saat, her an, her lahza gafletine tövbe eden-
dir.

Var. 15a - b :

— Allah kalpleri yaratarak her birinin üzerine kilit vurdu ve im a -
n ı o kilitlere anahtar yaptı. Bu kilitlerden sadece nebî, resûl ve sîd -
dîk l a r ın kalplerinde olanları açıldı. Diğer insanların hepsi bu kilitler
açılmadan dünyayı terkederler.

— Hz. Peygamber kendisine imandan sorulduğunda b â t ı n ı, İs-
lam'dan sorulduğunda z â h ı r ı, hem zâhir, hem de b â t ı n ı sorulduğunda
da i h s a n ı anlattı.

— Şunu iyice bilin ki zamanınızda, ilmiyle Allah'ın dilediğini yapan âlimlere rastlayamazsınız. Bu şimdikiiler ilimleriyle ya et yemeyi, ya ri-yaseti, ya mal ve serveti, yahut da şöhreti kastediyorlar. Böylece ilk yapılması gerekeni bırakmak suretiyle âhireti dünyaya feda ediyorlar.

— İlimle hilmî birlikte öğrenin.

Var. 16a - b :

Bu varakta Sünnet ehlinin düşünceleri ve kader mevzuun-da beyanlar vardır.

Var. 17a - b :

Havf, reca, tevekkül, şavk, kurb, tedbir vs. ye ait beyanlar var:

— Havf, Allah'ın nehyettiklerinden uzak durmak, reca farzları eda etmek, muhabbet ise Sünnete iktidadır. Allah bu manada: «Deki: eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sevsin.» (1) buyurmaktadır. Şevka gelince o, işin müntehası olup kul onu tasvif edemez.

Var. 18a - b :

Eşya, sayı, tartı, ölçü, şükür ve Hz. Dâvûd'a gelen vahiyden sözeder.

Var. 19a :

İrade, kader, ilim, ulema ve amel hakkında.

CÜZ III (Var. 19a - 40a)

Var. 19b :

— Kişinin tokluk yüzünden dıçar olduğu serrin en hafifi, Allah'ın hakkını edaya vasıta olan ilmin yitirilmesidir.

— İşin özeti şu âyette: «İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın; günah işlemek ve haddi aşmak hususunda yardımlaşmayın» (2).

— Ekmeğe aşık olan Rabî'i, paraya aşık olan dîni, dünyaya aşık olan âhireti, yerin yüzüne aşık olan yerin içini sevemez.

Var. 20a - b :

Bu varakta, bazı Kur'ân âyetlerinin izahlarıyla açlık, tokluk, ilim, şehvet,, yakîn vs. ye dair sözler vardır:

— Şu üç şey insanın göbeğini irihetir: Şehvet, kendine aşırı dikkat, şükür noksanlığı.

(1) Kur'an-ı Kerîm, Âl-İmran (3), 31.

(2) Kur'an-ı Kerîm; el-Mâlde (5)2

— Allah dünyayı yarattı ve ondaki ilim ve hikmeti açlığa, cehil ve ma'sıyyeti tokluğa koydu.

Var. 21a - b :

Açlık, tokluk, sıhhat, hastalık vs. hakkında sözler yer alır.

Var. 22a - b :

Helal rızık, şükür, yâkîn, şehvet, peygamberlerin ve Muhammed As-habı'nın gıdalanmada dikkat ettikleri inceliklere dair beyanlar var.

Var. 23a - b :

Şehvet, şehvetperestler, açlık ve gıda hakkında beyanlar var:

— Şehvetperest hiçbir zaman muhlis ve saf olarak dine yaklaşmaz. Onun dinle irtibatı bir takım başka sebepler yüzündendir.

— Şehvetperestlerden takvaya ait herhangi bir şey sorma.

— Şehvetlerine esir olanlar saf sevgiye asla sahip olamazlar. Onların kendi dostlarına sevgileri de ıvazsız değildir.

Eser, varak 24a dan itibaren, « b a b » adı altında bölümler ihtiva etmektedir. Bu babları ve içlerinde kayda değer bulduğumuz sözleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Bab al-vesvese (Var. 24a - 25b):

— Şirk ve nifaka ait vesveseyi yalnız müslüman tanır. Cehl vesvesesini âlimler, nî s y a n vesvesesini zâkirler, isyan vesvesesini itaatkarlar, dünya vesvesesinin âhiret için çalışanlar tanır.

— Vesvese bir beladır ve ondan kurtuluş yalnız Allah'ın yardımıyla mümkün olur.

— Vesvese havada uçma, su altında yaşama vs. gibi kerâmetlerle birlikte dahi bulunabilir...

Bab ad-dünyâ (Var. 25b - 29a):

— Dünyadan nasibini alan, şehvetler kendisine kolaylaştırılan ve buna rağmen ibadete muktedir olduğunu sanan her müteabbid (ibadet ettiğini sanan) aldanmaktadır. Bunun tek istisnası muttakîler (al-muttakûn) dir. Onlar, dünyalık az veya çok bir şeye sahip olduklarında kalplerinde bir kasvet ve bezginlik hissederler.

— Dünya uyuyan bir nefis, âhiret uyanık bir nefis. Ununmamalı ki uyuyan ölüme nisbet edilir.

— Dünya cehlin, âhiret ise ilmin ta kendisi. insan, ibtila ya dıçar edilen varlık; kul memur ve menhî...

— Allah, nebisi Muhammed'i gönderdiğinde dünyada yedi sınıf insan vardı: Melikler, ziraatçiler, hayvancılıkla uğraşanlar, zanaatkarlar, ücretli işçiler ve yoksullar. Bunların hiçbirine, Peygamber tarafından, buldukları hali terk emredilmedi; aksine herbirine, kendi halleri içinde

ilim, tevekkül, takva ve yakîn elde etmeleri emredildi.

— Dünya denize benzer. Onun dalgaları üstünde giden batar, boğulur. Selamette kalabilmek için sahil boyu seyretmeli.

— Allah dünyayı şu nefis için, nefse de taat için yarattı. O halde dünyası taatle yarayan hem dünyayı, hem de âhireti kazanmıştır. Böyle olmayan ise hem dünyayı yitirmiştir, hem de âhireti...

— Dünyadaki her şeyi görmüş, gördüğünüz her şeyi bilmiş, bildiğimiz her şeye malik olmuş, malik olduğumuz her şeyde beklemizi bir yarar elde etmiş değiliz. Bunun tek istisnası birr (iyilik, hayır) dir.

— Dünyada altın ve gümüş den beter hiçbir fitne yoktur; fakat hırs ve doymazlık onlardan da beter.

Bab al-muhâsebe (Var. 29a - 29b):

— Nefsinizi muhasebeye zorlayın iki amellerinizi onunla değerlendirebileseniz.

— Muhasebe iki türlüdür:

1 — Allah ile kul arası muhâsebe

2 — Kul ile öteki-mahluklar arası muhâsebe.

Bâb al-itmi'nân (Var. 29b - 31a):

Bâb al-muhlîs (Var. 31a - 31b):

Bâb al-mudârât v'al-mudâhana (Var. 31b - 32a):

Bâb al-halâl (Var. 32a - 34a):

— Helal, Rubûiyyeti tekrardır. Nefs yönünden zuhur eden her şey haram dairesine girer.

— Dinin râci' olduğu yedi şey vardır ki onlar da helal lokmaya irca' edilir.

— Helali elde etmek için kesa b gerekir.

Bâb al-kasb (Var. 34a - 35a):

Bâb as-subha v'al-makrûh (Var. 35a):

Bâb at-tab' (Var. 35a - 36b):

Bâb asşamt (Var. 36b - 37a):

— İlim üzre ve zarûret miktarınca konuşan kelama aitt âfetlerden korunmuş olur.

Bâb al-ahlâk (Var. 37a - 39b):

— Ahlakı düzgün olmayanın Allah ile münasebeti de sağlam olmaz; dünya ve âhireti bozulur. Böyle birisi taat in zevkine varamaz.

CÜZ IV (Var. 40a - 63a)

Bâb al-muhtadî (Var. 40b - 42a)

Bâb at-tadbîr (Var. 42a - 42b)

Bâb ar-riyâ (Var. 42b - 44a):

— Şirk nasıl tevhid i iptal ediyorsa riya da ameli mahveder.

— Riya insanın tabiatında mevcuttur.

Bâb al-hüsûsiyya (Var. 44a - 45a)

Bâb aş-şükr (Var. 45b - 51a)

Bâb min an-nahy (Var. 51a - 56a)

Bâb az-zunûn (Var. 56a - 80b)

CÜZ V (Var. 63a - 78b)

Yukarıki babın bir devamı görünümünde olan bu cüz dünyanın ce-
hil ve ölüm olduğunu bildiren bir beyanla başlamakta ve şu konuları ih-
tiva etmektedir: Helal rızık, dua, rağbet, rehbet, tevbe, ilim, ulema,
iman, zühd, mümin, kâfir, istigna, marifet, vera', hurs, emel vs.

CÜZ VI (Var. 78b - 152b)

Varak 78b de 5. cüzün bittiği kaydediliyor, fakat 6. cüzün başlaya-
cağına dair bir şey söylenmeden söze geçiliyor. Bununla beraber, 72 va-
raklık bu kısmın 6. cüz olduğu şüphesiz gibi görünmektedir. Bu cüzde
yer alan bablar şu ünvanları taşımaktadır:

Bâb at-tekellûf (Var. 80b - 101)

Bâb at-tahâra (Var. 101a)

Bâb al-muşâhada (Var. 101a - 102a)

Bâb ad-da'vâ (Var. 102a - 103b)

Bâb al-amr v'an-nahy (Var. 103b - 104a)

Bâb aş-şafaka (Var.104a)

Bâbu kasr al-amal (Var. 104a - 105a)

Bâb al-ucb (Var.105a)

Bâb ar-rıza (Var. 105a - 105b)

Bâb al-hâl (Var. 105b - 107a)

Bâb al-iman bi al-kader (Var. 107a - 107b)

Bâb al-'azm Var. 107a)

Bâb an-nava (Var. 107b - 108a)

Bâb at-takvâ (Var. 108a - 108b)

Bâb al-huşû (Var. 108b)

Bâb al-haşya (Var. 109a)

Bâb al-kesb (Var. 109a)

Bâb al-yakîn (Var. 109a - 109b)

Bâb at tecelli (Var. 109b - 110a)

Bâbun (adsız bir bab) (Var. 110a - 110b):

Adı olmayan bu bab Allah ve kulun kuvvetlerine ait bir usul ile buna verilen cevaptan ibarettir.

Bâbun ,adsız bir bab) (Var. 110a - 112b):

Bu adsız babda şükür, marifet, şekva, Kur'an, ru'yetullah vs. den bahsedilmektedir.

Bâb al-kalb (Var. 112b - 115b)

Bâb as-sabr (Var. 115a - 121b)

Bâbun (adsız bir bab) (Var. 121a - 140a)

Ünvanlı babların üçüncüsü olan bu babda şu konular yer almaktadır: Hirs, insan tabiatı, istihare, ilim, yakîn, iddiacılık, bid'at, marifet, ruh, nefis, tedbir zâhir bâtın tefekkür tevbe, vera', dünya, iman, muhasebe, havâtır, kalb, tevekkül, dua şehvet vesvese, ihlas, hikmet, merhamet, halvet, infirad, namaz vs.

Bâb at-tevbe (Var. 140a - 144a)

Bâb as-savâb (Var. 144a - 152b)

CÜZ VII (Var. 153a - 205a)

Mecmuanın bu bölümü Ebul-Kasım Abdurrahman b. Muhammed as Sakalî tarafından Sehl'in beyanlarına yapılan şerhlerden oluşur. Bu bölüm: Kitâbu's şerh limâ erkele min kelami Sehl adını taşımaktadır. Ma'rifet ve ilme dair bir sözün şerhiyle başlayan bölüm bir âyet-i kerîmenin şerhiyle nihayete ermektedir. Şerhedilen sözler özellikle şu konulara temas eder: Ma'rifet ilim, riya, kalp, yakîn, sabır, tevbe, iman, akıl, taat, helal, iptila, ıstırap, ubûdiyyet, tedbir, tevekkül, şehvet, açlık, dünya, Sünnet, ihsan müdârat müdâhene ihlas, irade, hizmet, fetanet, kesb, ihtiyar, Kur'an, zikir vs.

BÖLÜM VIII (Var. 205a - 242b)

Bu bölüm Sehl'in Kitâbu'l mu'araza ve'r redd adlı risalesiyle bu risaleye, adı geçen şârih tarafından yapılan şerhten oluşmaktadır. Bir önceki bölümün aksine burada Sehl'in bütün sözleri değil bazı sözleri şerh edilmektedir. Baş taraftaki bir açıklamadan, risalenin Ahmed b. Muhammed b. Sâlim al-Basrî'nin tevhid, ilim, yakîn, rıza, tevekkül, sıdk, ihlas vs. ye dair sorduğu suallere Sehl tarafından verilen cevaplardan vücuda geldiğini anlıyoruz.